

# ИСТОРИЈА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У СЛОВЕНИЈИ

Саша Антонијевић\*  
Епархија шумадијска,  
Крагујевац

*Апстракт:* Овај чланак је покушај да се прикаже историја Српске Православне Цркве у Словенији. Средиште приче је стављено на двадесети век, на развој Православне Цркве у Словенији у њеном периоду, на појаву ереласка Словенаца у православље, и на страдање тамошње Цркве у току Другој светској рати. Први циљ се разматра и током догађаја који је Православну Цркву у Словенији оставио да буде саставни део једне српске епархије. Словенци нису били кадри да се, као Чеси после Првој светској рати, масовно врате у православље и изнедре нову аутономну или аутокефалну националну Православну Цркву. У шексти је приказана и ближа историја и црквени животи овој дела српске Заједничко-љубљанске епархије.

*Кључне речи:* Српска Православна Црква, Словенија, Цеље, Љубљана.

Прича о православнима у Словенији увек почиње причом о ћерки чувеног српског деспота Ђурађа Бранковића, Катарини. Она је у 15. веку удата за цељског грофа Урлиха, али је задржала православље, имала је православног свештеника и православне вернике око себе, те православну капелу.

Први Срби који су се досељавали на територију данашње Словеније у 16. веку, били су досељеници избегли од Турака. Населили су околину Жумберка, а касније су у Белој Крајини основали и седам насеља: Бојанце, Марин Дол, Адлешине, Пауновиће, Перудику, Жуниће и Винице. Било је Срба и у другим местима, и дуго су опстали као Срби и као православни. Православна заједница у селу Миличи, у другој по-

---

\* antonijevick@gmail.com.

ловини 19. века, подигла је Цркву Светих Петра и Павла. И данас има нешто Срба који су пет векова староседеоци у Словенији, а о досељавању њихових предака доста је писано (*Историја српског народа*, 1994).

У време Аустроугарске, Словенцима је било тешко изводљиво да прелазе у православље. И поред притисака, 1906. године, становници села Рицмања прешли су у православље, њих око 5000. И после Другог светског рата остали су православни хришћани.<sup>1</sup>

Словенци су били изложени германизацији од Аустријанаца римокатолика. Томе је служио и читав државни апарат. И војска, и школа, и црква, па чак и мешовити бракови. Зато су Словенци често упућивали свој поглед ка православљу, „јер би на тај начин поставили границу између себе и Германа“.

И пре Првог светског рата постојале су „организације и дружине православних Словенаца са верско-националним програмом, које су радиле са благословом Св. Архијерејског Синода на основу правила од Цркве потврђених“.<sup>2</sup>

## 1. Период после Првог светског рата

Словенци, бар они православни, знали су да се позивају на то да су у својој историји били „на мртвој стражи Словенства, на територији некадашње „панонске“ дијецезе Св. словенских апостола Кирила и Методија, на територији прослављеног кнеза Коцеља“. То што нису могли да исправе, како су писали, грешке својих отаца, био је резултат државног и црквеног терора, који је сваки покушај националног и верског осамостаљивања проглашавао за „велеиздајство“. Међутим, ни ослобођење 1918. године, није довело до очекиваног преласка римокатолика у православље. Покрет „даље од Рима“, који је у Чешкој постао веома масован, у коме се око милион Чеха одвојило од Римокатоличке цркве, у Словенији и Хрватској био је веома скроман. У Словенији је и било прелазака у православље, и формирање црквених заједница уз помоћ Срба и Руса, који су тамо живели, док је то у Хрватској био локални покрет на острву Вису, о чему је нешто писао и Пилиповић (2007). Донекле се то може разумети и као резервисаност власти нове државе, па и самог врха

---

<sup>1</sup> Извештај епископа моравичког Арсенија, администратора заједнице митрополије, Светом Архијерејском Синоду Српске Православне Цркве, Син. Бр. 1568 од 20. маја 1947. године, АСин. (= Архива Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве).

<sup>2</sup> Извештај Дружине православних Словенаца „Св. Кирила и Методија“ о раду за време од 1. априла до 30. јуна 1942. године, упућен Светом Синоду Српске Православне Цркве 30. јула 1942. године, АСин.

Српске Православне Цркве, да не подрже, у тим превртљивим временима револуција, разарање Римокатоличке цркве у Краљевини. Тако старокатолици међу Хрватима нису наишли на подршку нити власти нити српског високог клира, зашта су се и једни и други касније веома кајали.

Словенци нису, као Чеси, масовно напуштали Римокатоличку цркву. Прелазак Словенаца у православље дешавао се појединачно. По самом сведочењу српских парохијских свештеника, већина Словенаца који су примали православље, чинили су то из неке користи: развод брака, венчање са особама православне вероисповести или напредовање у служби. Део тих Словенаца који су из користи примали православље, касније се и враћао римокатолицима. Иначе, сваке године се повећавао број Словенаца који су прелазили у православље. Њих око 80% нису били активни, плашили су се да се активирају, а само је мањи број православних Словенаца био црквено активан и редовно долазио на богослужења.

Православним Словенцима је сметало што су се њихове парохије називале „српским“ православним парохијама, сматрајући да то смета ширењу православља међу Словенцима.

Парох у Цељу, Манојло Чудић, да би помогао ширење православља међу Словенцима, основао је са истакнутим православним Словенцима, 10. септембра 1934. године, „Братство православних Словенаца“. Циљ братства био је: „да шири православље, националну југословенску свест и књиге верске садржине; да помаже васпитање омладине у православном духу, да развија љубав за православне верске манифестације (литургију, славу и друге), да гаји православно црквено певање, набавља школске књиге сиромашним ученицима, нарочито верске; да помаже сиромаше и православну школску децу; да подупире деловање просветних, културних, добротворних, националних и православних установа и да у споразуму са свештеником врши и другу нутарњу мисију ради ширења православне националне свести“ (Булован 2010, стр. 72). Братство у Словенији је 1937. године променило име у „Православно Братство светог Ђирила и Методија“.

Током 1935. и 1936. године основана су братства и у Марибору, Загорју, Љубљани и Лашкоме. Основан је и Савез братства православних Словенаца за Југославију.

Православни Словенци, организовани у своја братства, били су више од користи у Цељу, док су у Љубљани улазили у сукоб са тамошњим црквеним одбором. Иначе, изгледа да је српска струја у Љубљани била јача, што ће се показати и после рата. За православне Словенце организоване у братство у Цељу, њихов свештеник је имао речи хвале: „Ипак у овом покрету има једна утешна појава, а та је

што су у управи Братства православних Словенаца окупљени бољи, озбиљни и национално свесни људи, којима заиста леже на срцу интереси православља, нације, и државе, за што они несебично жртвују све своје силе и труде се апостолском ревношћу, да православље међу својим саплеменицима не само одрже и учврсте, него да га заштите и рашире“ (Булован 2010, стр. 77).

Православни Словенци су после Другог светског рата трезвено и критички посматрали успех међуратног преласка Словенаца у православље: „Прираст православних Словенаца без икаквог прозелитизма спонтано се је већао, а да се Словенци у масама нису отресли робства латинско-римске курије, кривица за то пада на тадашње опортунистичке режиме, на терор и будност словеначких клерикалних државника а донекле и на кратковидост и недовољно разумевање појединих фактора Српске православне Патријархије и надлежне Епархије. Словенци православни смо били много пута у најтежој борби препуштени сами себи,...“<sup>3</sup>

Православни у Словенији између два светска рата били су под катедром Горњокарловачке епархије, са седиштем у Плашком. По оснивању Загребачке митрополије, 1932. године (практично 1933. године), парохије у Словенији ушле су у њен састав. Ове парохије нису имале своје намесништво, већ им је архијерејски намесник бивао загребачки парох.

Опстанак ових парохија био је могућ само тако што су њихови парохијски свештеници истовремено били и војни свештеници при тамошњим касарнама. Тако је Свети Синод 1932. године донео одлуку (Син. Бр. 6672/1751–1932 од 27. августа 1932. године) да парохија у Цељу, која је имала око 250 домова, опстане „јер то захтевају виши црквени интереси“ (Булован 2010, стр. 69).

Српска Православна Црква није увек наилазила на подршку локалних власти. Како су 1932. године основане капеле у Рогашкој Слатини и Тополшчици (при тамошњим бањама), црквени одбор из Цеља и Митрополија загребачка су покушали, да и у санаторијумима у Лашком и Добрни оснују православне капеле за православне вернике који би се тамо лечили. Међутим, банска управа у Љубљани је одбила да изда дозволу, правдавајући се да би то створило преседан, те да онда не би било места за капеле ако би друге вероисповести тражиле то исто.

Било је случајева да су се православни Словенци плашили да певају у црквеном хору, плашећи се прогона од римокатоличких клерика-

---

<sup>3</sup> Допис Словенске православне црквене общине Марибор упућен Светом Архијерејском Синоду Српске Православне Цркве, од 20. априла 1947. године, АСин.

лаца. Римокатолички свештеници су себи давали за право да исповедају, причешћују, крштавају и оцењују из веронауке децу православних Словенаца. Јавно су говорили против православља, па су православни свештеници морали интервенисати како би обуздали њихову насртљивост. О томе је један православни свештеник оставио и писани траг: „Ако је неко православни, а врши неку државну или самоуправну службу, клерикални кругови предузимају све могуће да се такав уклони или оштети (онемогући) на било који начин. Нетрпељивост огромна и јединствена. Поред тога сви су и главном себични и велики материјалисти“ (Булован 2010, стр. 74).

Бивало је да римокатолички свештеници нападају оне који би уопште присуствовали опелу православном хришћанину у православној цркви, „претећи им одлучењем од причешћа, ако би у будуће залазили у православну цркву“ (Булован 2010, стр. 81). Бивало је случајева и да словеначке власти поништавају бракове бившим римокатолицима, који су се развели у Православној Цркви.

Православни у Словенији имали су и других проблема. Притисак је бивао сталан, али дискретан. Ни Цркви ни верницима се нису испуњавале молбе, а спречаван је и прелазак Словенаца у православље. У мањим местима, као што се догодило у Лучама, настојали су да избришу сваки траг православних: „Због овакве нетрпељивости десило се у Лучама и једно оскврнуће гроба једног десет месечног православног детета – почивше Наде Сијерковић. С мотивацијом да ни мртвих православних не буде у том месту, по наређењу онамошњег римокатоличког свештеника Јуре Миколеча, гроб овог детета сравњен је са земљом тако да се више за њ не зна, а ограда је око гроба порушена, крстача и цвеће уклоњено, а да родитељи детета нису ни обавештени или позвани, да дечије смртне остатке пренесу на друго место.“ На интервенцију родитеља и православне парохије, надлежне власти су гроб довеле у претходно стање. О свему томе се зна, јер је свештеник Булован (2010) оставио писани траг.

Нетрпељивост римокатолика према православнима се продужила све до почетка Другог светског рата, када је достигла свој врхунац.

## 1. 1. Цеље

У Цељу је, по попису из 1920. године, живело 6286 становника (ту нису убројани били припадници војске и затвореници у тамошњем затвору). Број римокатолика био је 6049, 199 евангелиста, 21 Јеврејин и 5 православних хришћана. Временом, број православних се повећао. Године 1922. на иницијативу угледног трговца Цвије Зечевића, у Цељу је организована православна црквена општина. Настојањем црквеног од-

бора код црквених и војних власти, Цеље је добило војног православног свештеника, који је истовремено био и парохијски свештеник. Први свештеник који је постављен у Цељу био је Рафаило Перић.<sup>4</sup> Он је одмах по доласку организовао константно богослужење у касарни Петра Првог Ослободиоца, где је једну собу преуредио у капелу. За одређене празнике, православнима је Евангелистичка црква уступала свој храм.

Црквена општина је, крајем 1923. године, замолила патријарха Димитрија „да ову општину прими под своју непосредну јерархијску и административну власт“. С обзиром на то да је Свети Синод својом одлуком Син. Бр. 228 и 264 од 30. јула 1921. године, територију Словеније подредио горњокарловачком епископу, патријарх се прихватио само покровитељства у смислу помоћи за подизање цркве у Цељу. Епископ горњокарловачки Иларион Зеремски је својом одлуком Е. Д. Бр. 131 од 14. јула 1925. године успоставио и црквено јуридикчки Српску православну црквену општину у Цељу, са својом парохијом у Цељу.

Православни у Цељу, предвођени својим свештеником, почели су активно да раде на прикупљању прилога за подизање православне цркве у Цељу. Тај полет прекинула је прерана смрт свештеника Рафаила Перића 1925. године.<sup>5</sup>

За војног и парохијског свештеника постављен је протојереј Манојло Чудић 19. јуна 1926. године. Нови свештеник је одмах продужио подухват свог претходника.<sup>6</sup>

Народ је благонаклоно гледао на организовање православних, док су екстремни римокатолици негодовали и тражили да се спречи изградња православне цркве.

---

<sup>4</sup> Јереј Рафаило Перић рођен је 1886. године, а умро је 1925. године у Цељу. О њему је остало писано сведочанство:

„Био је веома способан, тактичан и агилан свештеник. Кроз кратко време стекао је неподељене симпатије и поверење не само православног, него и иноверног света у овим крајевима“ (Булован 2010, стр. 25).

<sup>5</sup> Умро је оставивши за собом супругу и петоро мале деце, „у великој беди и жалости“.

<sup>6</sup> И о овом свештенику је остало лепо сведочанство: „Прота Манојло, или како су га сви звали прота Мане, био је човек јаке воље, енергије и издржљивости, а уз то врло добар, тактичан и способан свештеник. Он има огромних, истинских заслуга за подизање цркве наше у Цељу, јер је он на том послу не знајући за умор радио без престанка самопрегорно и марљиво као пчела, обилазећи готово целу Словенију и сва предузећа у њој, путујући у Београд и друга места, скупљајући добровољне прилоге кроз пуне три године. То је био веома тежак посао и притоме је требало имати челичну вољу и живце, јер је требало сакупити око милион динара, пошто других средстава није било, а познато је с каквим потешкоћама се требало борити кад се сакупљају добровољни прилози и у много мањем износу, па ипак прота Мане никад није сустао, никад клонуо и његово прегалаштво крунисано је величанственим успехом – црква је подигнута“ (Булован 2010, стр. 26).

Патријарх српски Димитрије посетио је 12. јула 1928. године Рогашку Слатину, а затим је посетио и Цеље.

Месни магистрат цељски доделио је бесплатно 1929. године Српској православној црквеној општини у Цељу плац на лепом положају, за подизање православне цркве. Заузврат су поставили неке услове: да се на том плацу не сме ништа зидати или продати без сагласности општине и да се црква сагради до 1932. године. У уговору је стајало да ће, ако се услови не буду поштовали, плац бити одузет. Православни су преузели и обавезу да одржавају парк око цркве о свом трошку.

Православни у Цељу почели су да сакупљају новац за изградњу цркве, и наишли су на највећу помоћ од црквених општина у Трсту, Новом Саду, Сарајеву и Загребу. Управа Двора дала је на увиђај план задужбине на Опленцу, а пројекат је бесплатно изградио архитекта Момир Коруновић, а Урош Предић је урадио 8 икона. Добијали су део грађевинског материјала на поклон (прилози су примани и у цементу, гвожђу, грађи, даскама, циглама и др.), а за превоз материјала од железнице добили су попуст од чак 75%.<sup>7</sup> Од југословенског министарства саобраћаја измољене су старе шине, које су употребљене као арматура за темеље и стубове (шта је преостало то је продато). Новац су сакупљали на разним концертима и светосавским приредбама. Прота је имао успеха, „јер он је својим заслужним радом, тактичним држањем и лепим опхођењем умео да стекне огромну љубав и поштовање међу грађанством, те му је радо излазио у сусрет сваки на кога би се обратио“ (Булован 2010, стр. 27). Звоно је изливано у Крагујевцу, и поклонила га је Војска Краљевине Југославије.

Камен темељац положен је 1. септембра 1929. године, од стране патријарховог изасланика – Епископа Иринеја Ђорђевића, уз присуство угледних београдских свештеника, државних и војних представника, разних организација и Римокатоличке цркве.

Цркву у Цељу почели су да граде 1. јула 1930. године.<sup>8</sup> Црква посвећена Спаљивању моштију Светог Саве, изграђена је 1932. године у српско-византијском стилу,<sup>9</sup> а освећена је 19. јуна 1932. године, на Ду-

---

<sup>7</sup> Сваки пут су наручивали веће количине цемента, па би остатак продавали, и тако зарађивали новац на попусту за превоз. Само од тога је црквена општина добила око 45000 динара.

<sup>8</sup> Црква је грађена до висине (заједно са крстовима) од 28 метара, ширине 16 метара и дужине 25 метара.

<sup>9</sup> „Била је то једнобродна грађевина триконхосне основе, код које су све три конхе и споља и изнутра биле полукружне. Имао је пет купола – централну изнад наоса и четири на крајевима. Тамбур централне куполе био је изнутра кружан, а споља осмостран, док су споредне куполе имале тамбуре који су изнутра били кружни, а споља шестострани. Звоник квадратне основе био је на три спрата и на његовим странама налазила се по једна бифо-

хове. Цркву је осветио Патријарх Варнава, уз саслуживање Епископа бачког Иринеја Ђирића, Горњокарловачког и администратора загребачког Максимилијана Хајдина, Зворничко-тузланског Нектарија Круља, и тада архимандрита, а касније Епископа банатског, Викентија Вујића.<sup>10</sup> Саслуживао је и велики број угледних свештеника. Из Сремских Карловаца стигли су професори са богословима, а из читаве земље је дошло око 20000 верника, јер је министарство саобраћаја одобрило попуст од 75% на железничке карте за вернике који долазе на освећење цркве. Читаво Цеље је било украшено цвећем и државним заставама, а патријарха су дочекали највиши представници власти, војске и разних организација попут Сокола. На Светој Литургији певао је црквени хор из Загреба.

Темељ, кровна конструкција и куполе цркве грађени су од армираног бетона, а зидови су зидани од цигле у цементном малтеру. Звоно је изливено у Крагујевцу, и цркви у Цељу поклонила га је војска (освећено је 6. септембра 1933. године). Црква је имала 75 прозора, који су били обојени у боје југословенске заставе. Војска Краљевине Југославије је много помогла и радном снагом и транспортом грађевинског материјала. И сами грађани Цеља помагали су опремање нове православне цркве.<sup>11</sup>

У међувремену, купљен је и клавир и основан црквени хор, који се састојао од 14 чланова, махом Словенаца. Православна веронаука је држана у основној и средњој школи (по 13 ученика). Парохијски свештеник је држао православну веронауку и у околним местима, где је било око 50 православних ђака.

Свети Синод Српске Православне Цркве је 27. августа 1932. године донео одлуку (Син. Бр. 6672/1751–1932) да парохију у Цељу сачињавају: Цеље, Лашко, Кршко, Брежице, Коњице, Словењградце, Горњи Град, Шмарје при Јелшах, Рогашка Слатина, Рогатец и Преваље. Парохија је тада имала око 250 домова, што је касније забележио Булован (2010).

Новоустоличени Митрополит загребачки Доситеј, посетио је цељску парохију више пута: 12. јула 1933. године, 28. јула 1935. године, на Духове 20. јуна 1937. године и 22. октобра 1939. године.

Поново је цељска парохија остала изненада без свог пароха. Године 1935. трагично је страдао свештеник Манојло Чудић. У новембру 1935. године постављен је за пароха свештеник Илија Булован.

---

ра на сваком спрату. Испред западног портала налазио се мали отворен трем. Храм је био зидан квадерима фино тесаног камена и засведен полуобличастим сводом.“ (К. Ј. П. 2002).

<sup>10</sup> О др Викентију Вујићу види у Вуковић 1996, стр. 76–77.

<sup>11</sup> Интересантан је пример у злато оковано руско јеванђеље, које је цркви поконио словеначки римокатолик Фран Малашек. Он је јеванђеље пронашао на источном фронту, и био је уверен да га је Бог спасао од руске гранате баш овим јеванђељем. Види у „Историја јеванђеља у Цељу“, *Гласник* (22–23) (1936, 24. август), 512.



Године 1936. ова црквена општина имала је 352 православне породице са 621 чланом, расутих у 85 различита места.<sup>12</sup>

За примање православља од Словенаца чули су и православни Чеси. Зато је Владика Горазд, са око 160 православних Чеха, посетио и Цеље. Православни Чеси су претходно посетили многе српске светиње, али била им је жеља и да посете острво Вис, Сарајево, Загреб и Цеље. Њихова посета Цељу збила се 15. августа 1937. године. За свечан дочек Владика Горазд и православни Чеси одужили су се православнима у Цељу служењем Свете Литургије на чешком и одговарањем Чеха исто на чешком језику. За православне, а посебно за православне Словенце, то је било нешто ново, али и изазовно. Нажалост, време је показало, и нешто недостижно.

Цркву у Цељу су Немци срушили одмах по почетку Другог светског рата, по личном Хитлеровом наређењу – како је писао Митрополит Јован (2007).

## 1. 2. Љубљана

Оснивачка скупштина Српске православне црквене општине (СПЦО) у Љубљани одржана је 27. фебруара 1921. године у зборници Дежелног дворца (садашња зграда Универзитета Љубљана). Скупштина је изабрала прву управу и усвојила правила по којим та нова црквена општина треба да живи. За првог председника изабран је др Павле Аврамовић, лекар. Касније је црквену општину водио професор Љубомир Јурковић.

Новооснована СПЦО и парохија љубљанска 25. октобра 1921. године добијају благослов претпостављених црквених власти, и од тада постоје законски и правно. За првог пароха изабран је прота Димитрије Јанковић, тадашњи војни свештеник у Љубљани.

Црквена општина је одмах планирала да у Љубљани подигне цркву, те се за помоћ обратила Светом Синоду Српске Православне Цркве. Свети Синод је брзо реаговао, и већ је 28. новембра 1921. године одлучио „да православно свештенство приступи скупљању прилога за подизање Српско православне цркве у Љубљани“. Препоручено је да прилоге дају црквене општине, манастири, али и да се прилог сакупља и од парохијана и да се ради истог у подесно време проноси и тас по црквама.<sup>13</sup>

---

<sup>12</sup> Од овог броја православних хришћана, 356 су били Срби, 208 Словенци, 51 Рус, 3 Бугарина и 3 Немца. Овоме треба додати и око 1000 војника православне вере, који су служили војску у оближњој касарни (Булован 2010).

<sup>13</sup> Син. Бр. 1054 од 28. новембра 1921. године, објављено у „Црква у Љубљани“

Патријарх Димитрије први пут је посетио љубљанску црквену општину 27. септембра 1927. године, и присуствовао је свечаној седници црквеног одбора.

Црква је почела да се прави, и Патријарх Варнава је 20. јуна 1932. године, након освећења цркве у Цељу, освештао темеље Цркве Светих Ђирила и Методија у Љубљани. На Светој Литургији певао је црквени хор из Загреба.

Чувени Митрополит загребачки Доситеј освештао је 3. новембра 1935. године крстове за кубета цркве.

Црква<sup>14</sup> је освећена 1936. године, четири године по освећењу темеља, у време намесништва кнеза Павла Карађорђевића. Град је исте године поклатио црквеној општини плац иза цркве, за градњу парохијског дома.

У љубљанској цркви певало је на богослужењима неколико Руса, а 1938. године основан је и црквени хор.

Краљ Петар II Карађорђевић даривао је 1940. године љубљански храм иконостасом.

Подигнута је и 1933. године капела Светог Луке у болници на Голнику. Капела данас не постоји, а њен иконостас је у импровизованој цркви у Марибору. Исте године, емигранти Руси подигли су капелу Светог Владимира на Вшичу.

### 1. 3. Марибор

После Првог светског рата, у Марибору је полако почела да се мења национална структура становништва. По попису становништва 1921. године, било је 30622 становника, од тога 20759 Словенаца, 6595 Немаца, 2516 Срба и Хрвата и 752 осталих.

Православни су се у граду организовали, и 1930. године подигли су цркву посвећену Светој браћи Ђирилу и Методију. У Марибору је 1932. године, у војној касарни, подигнута и војна капела Светих Ђирила и Методија.

Православни свештеник у Марибору протојереј Петар Трбојевић, био је истовремено и војни свештеник. Са ове парохије премештен је 1936. године за Београд, где је постављен за референта православне

---

(1922), *Прејлед ејархије нишке* 3 (7–8), 34.

<sup>14</sup> „То је једнобродни петокуполни храм сажетог уписаног крста са три конхе које су изнутра полукружне, а споља петостране. Тамбури купола су изнутра кружни, а споља полигонални. Монофоре, бифоре, трифоре и пентафоре дају изузетну пластичност фасади храма, зиданог правилним тесаницама камена, слаганим у водоравне редове“ (К. Ј. П. 2002, стр. 1136).

вероисповести при Министарству вера и морнарице у Београду.<sup>15</sup> Владика Доситеј је парохију у Марибору дао у опслуживање свештенику Илији Буловану, војном свештенику и пароху цељском.<sup>16</sup>

Одмах на почетку Другог светског рата, 20. априла 1941. године (К. Ј. П. 2002, стр. 1168), Немци су у потпуности срушили цркву по личном Хитлеровом наређењу.

## 2. Други светски рат

Долазак немачких окупатора у току Другог светског рата, донео је православним Словенцима велике проблеме. Словеначки крајеви су подељени у две окупационе зоне. Немачка је окупиране територије припојила Трећем рајху и почела је отворену и агресивну германизацију. Многи Словенци, без обзира на верско опредељење, били су протерани са територије под немачком контролом. Православни Словенци су одмах на почетку били прогањани. Најгоре су прошли они који су протерани у такозвану Независну Државу Хрватску. Они су поделили судбину са православним Србима, и завршили су у усташким концентрационим логорима.

Православна Црква је од стране нациста плански уништена већ првих месец дана. Нацисти су јавно говорили да православље „треба радикално са земље избрисати“, и то су уз помоћ фолксдојчера урадили.<sup>17</sup>

У Марибору је на почетку рата свештеник мобилисан. Неколико дана касније дошле су немачке окупационе трупе. Похапшени су чланови црквеног одбора православне црквене општине. Одмах је наређено да се поруши православна црква „Лазарица“. Цркву су рушили сами православни Словенци, који су сваког дана довођени из логора или градског затвора. Када је црква срушена, ископан је био чак и темељ, како би се пронашла, извадила и уништила повеља. Капела Св. Ђирила и Методија такође је „одмах од немачких војника и домаћих фашиста обешчашћена и демолирана, у њој је Гестапо вршио саслушавања и истраге против мариборских притворених Словенаца“.<sup>18</sup>

---

<sup>15</sup> Свештеник Петар Трбојевић премештен је за Београд указом АЂБр. 15766 од 28. јуна 1936. године, а Митрополит Доситеј дао му је канонски отпуст (МБр. 368/1936) – *Гласник* (20–21) (1938, 28. јул), 464.

<sup>16</sup> Јереј Илија Булован постављен је и за пароха мариборског одлуком МБр. 369/1936 – *Гласник* (22–23) (1936, 24. август), 498.

<sup>17</sup> Православнима су скрнавили цркве, рушили их, а покретну имовину пљачкали или јавно спаљивали. Истовремено римокатоличке цркве и имовину нису дирали, само су у црквену администрацију, као службени, увели немачки језик.

<sup>18</sup> *Дойис јеромонаха Горазда Деклеве (йоййисаної као йрофесора Сарајевске боїосло-*

И сама та капела срушена је у току рата, а уместо цркве „Лазарице“ крај рата је дочекао посађени кукуруз.

Како су прошле мариборске православне цркве, тако су прошли и мариборски православни Словенци. Док су Словенци римокатолици протеривани у Србију или Пољску, дотле су православни Словенци слати у усташке логоре.<sup>19</sup>

И у Цељу се све поновило. Првих дана рата православна Црква Светог Саве је од Немаца демолирана, а иконе Уроша Предића, богослужбене књиге, одежде и остале литургијске предмете из олтара ногама су газили по улицама.

И у Цељу су православну цркву морали да руше православни Словенци, који су сваки дан довођени из затвора. Како је црква била веома чврста, Немци су морали да је минирају, а разрушили су и темељ, да би пронашли узидану повељу. Црквену канцеларију и црквену архиву опљачкали су и развукли, а православни Словенци су доживели исту судбину као и у Марибору.

Опљачкана је и срушена и црква у Рогашкој Слатини, а уништена је и капела у Птују.

У Љубљани и у читавој љубљанској области, коју су окупирали Италијани, ситуација је била другачија. Тамо није дирана православна црква, а богослужбени живот се одвијао неометано. Свештеник Матковић је остао у својој парохији. Чак и после италијанске капитулације 1943. године, када су љубљанску област окупирали Немци, црквени живот у Љубљани одвијао се неометано. Избегли православни Словенци из немачке окупационе зоне, и Срби из такозване Независне Државе Хрватске, добро су се уклопили у Љубљани, прикључујући се тамошњој црквеној заједници. Тамошња заједница имала је проблеме друге природе. Православни Словенци су на неки начин бојкотовали љубљанску цркву, јер су Руси емигранти стално тражили да се служе молепствија за победу Немачке у рату. Сличан проблем је настао и када су се преко Љубљане повлачиле и разне српске антикомунистичке јединице, и када су разни свештеници и ђакони тражили да се служе разна богослужења.<sup>20</sup>

У току Другог светског рата, и многи Словенци су пострадали. Посебно је тешко било у немачкој окупационој зони. Многи Словенци су и протерани из својих родних крајева, због немачке политике германизације. Зна се да је велики број њих протеран у српске крајеве под

вије) упућеној Свештом Архијерејском Синоду Српске Православне Цркве 22. августа 1945. године, под називом „Извештај о данашњем стању православља у Словенији“, АСин.

<sup>19</sup> Исто.

<sup>20</sup> Исто.

„управом“ трагичног генерала Недића. Тамо су прихваћени братски, и за тадашње услове веома организовано.

Као револт на сва дешавања у току рата, где је невини српски православни живаљ веома пострадао само зато што то јесте, и где је Римокатоличка црква имала не баш лепу улогу, појавила се жеља код многих Словенаца да пређу у православље.

Српска Православна Црква није желела да злоупотреби невоље Словенаца, и да их масовно преводи у православље, а посебно не у току тешког и смутног рата. Зато су и изостала масовна превођења Словенаца у православље у току Другог светског рата, иако су то неки словеначки представници желели.

Што се тиче Словенаца који су избегли у Србију (или били протерани у Србију), а који су православни били од раније, Свети Синод Српске Православне Цркве дозволио им је да се организују. Најпре су три представника православних Словенаца, јеромонах Горазд Деклева (професор богословије),<sup>21</sup> Јован Голмајер и Велимир Цизел, посетили Митрополита Јосифа. То се највероватније догодило крајем 1941. године, или почетком 1942. године. Митрополит Јосиф, као заменик заточеног Патријарха Гаврила, саслушао је „жеље и потребе православних Словенаца“, те им је дозволио формирање и деловање, с тим да им рад буде „у складу са постојећим црквеним уредбама и на општу корист народа и цркве“.<sup>22</sup>

Православни Словенци су се потом организовали у удружење под именом Дружина православних Словенаца „Св. Кирила и Методија“. За своју крсну славу узели су празновање Свете браће Ђирила и Мето-

---

<sup>21</sup> Горазд Деклева рођен је као Франц Деклева, 25. маја 1901. године, у Илирској Бистрици. Завршио је гимназију. По неким наводима, завршио је теолошки факултет па је прешао у православље. У току војног рока завршио је школу резервних официра. Замонашио се. Једно време је боравио у манастиру Крушедол, па на Светој Гори. Дипломирао је историју уметности у Београду. Саставио је и благословом Светог Синода издао 1935. године први молитвеник за православне Словенце. Године 1937. боравио је у манастиру Раваница. Критиковао је спољну политику тадашње владе, па је осуђиван и затваран. Предавао је у богословијама у Призрену, на Цетињу и у Сарајеву. Када је почео рат, дошао је у Београд, и ту је организовао православне Словенце. Још пре рата је преводио православне богослужбене текстове на словеначки језик. Отишао је у партизанску војску, наводно по одобрењу Митрополита Јосифа. Тамо је дошао до чина мајора. Пред крај рата, путовао је као члан делегације Српске Православне Цркве у Москву, на избор новог руског патријарха. После рата је обнављао православну заједницу у Марибору. Тамо је и радио, па је по одласку у пензију, 1962. године, на позив Митрополита Данила отишао у Црну Гору у манастир Подмаине.

<sup>22</sup> *Извештај Дружине православних Словенаца „Св. Ђирила и Методија“ о раду за период од 1. априла до 30. јуна 1942. године, упућен Светом Синоду Српске Православне Цркве 30. јула 1942. године, АСин.*

дија, а изабрали су и старешинство и надзорни одбор.<sup>23</sup> Добили су на бесплатно коришћење просторије у кући и самим канцеларијама београдске црквене општине (Краља Александра бр. 17/10).

По оснивању, прву славу су дочекали у свечаној атмосфери, и сала београдске црквене општине била је мала да их све прими. Нешто касније, формиран је и црквени хор од православних Словенаца. Црквени живот је био активан, и скоро сваки дан је по неки Словенац прелазио у православље. Само преко Дружине православних Словенаца у Београду у Саборној цркви је православље примило око 90 Словенаца (25 породица, а остало појединци) у периоду од краја фебруара до краја јуна 1942. године. У тај број нису ушли Словенци који су, независно од удружења, примили православље у другим парохијским црквама. Свештеник Горазд Деклева је успео да обезбеди за сваког новог православног Словенца, да поред крста и иконе, добије и Свето Писмо на словеначком језику.

У канцеларију удружења непрестано су стизале молбе Словенаца за присаједињење православљу. Иначе, у самом удружењу су се трудили да прикупе податке о свим православним Словенцима на простору Београда, али услед ратних околности то им је било веома отежано. Сакупили су податке за 200 православних Словенаца, а претпостављали су да их у Београду има око 1500.<sup>24</sup>

Године 1943. уследио је и један посебан догађај. Римокатолички свештеник и професор – катихета Београдске надбискупије, Словенац Томаж Улага, 29. августа 1943. године, примио је православље у београдској Саборној цркви, о чему пише Ђурић (2012). О томе је Улага сутрадан обавестио римокатоличког надбискупа београдског да је „у недељу дне 29. августа 1943, по дугом размишљању, потпуно слободно, мирне савјести и весела срца прешао у Свету Православну Цркву“, јер је у православљу видео „најсигурнију гаранцију вјерске и националне слободе у духу Христа, Господа и Бога нашега“.

Удружење је имало велике планове, с обзиром на то каква су времена била и наилазила. Желели су да оснују задружну књижару, да штампају молитвенике и друге књиге на словеначком језику, да оснивају библиотеке и читаонице, и да се баве и хуманитарном и хариативном делатношћу.<sup>25</sup> На основу оскудне архивске грађе, зна се да је

<sup>23</sup> Чланови старешинства били су: старешина – Јован Голмајер, секретар – Иван Краљ, благајник – Станко Мозетић, духовник – јеромонах Горазд Деклева, члан – Велимир Цизел. Чланови надзорног одбора били су: Душан Брегант, Жарко Болтазар и Јанко Шајна. *Истио*.

<sup>24</sup> *Истио*.

<sup>25</sup> *Извештај Дружине православних Словенаца „Св. Кирила и Методија“ о раду за време од 1. априла до 30. јуна 1942. године, упућен Светом Синоду Српске Православне*

удружење 1943. године имало потребу за набављање Светог Писма на словеначком језику, и да се поводом тога удружење први пут обратило Светом Синоду за материјалну помоћ (удружење се издржавало од добровољних прилога). Интересантно је да у том допису себе доживљавају као „Парохију православних Словенаца у Београду“.<sup>26</sup>

Осим верских, чланови удружења су вршили и „илегалну родољубиву дужност“, те је скоро читав одбор ухапшен. Пријавили су их, по каснијим сведочанствима преживелих Словенаца, римокатолички клерикалци и београдски љотићевци.<sup>27</sup> Многи су затворени у логору на Бањици, неки су стрељани, а неки су послати у логоре Маутхаузен и Дахау.

Свештеник Томаж Улага, који је остао на слободи, 1944. године издао је књигу *Nazaj k slovenskemu pravoslavju sv. Cirila in Metoda*.

### 3. Период после Другог светског рата

После рата, свештеник Горазд Деклева је, по повратку из партизана, отишао најпре у Марибор да се увери о тамошњем стању. Одржао је састанак са преживелима и из изгнанства враћеним православцима. Вратио се у Београд, и поднео је писмени извештај. У њему је известио о страдању православних у Словенији у току рата, и о затченој ситуацији. Како су православни Словенци постали већина међу православнима у Словенији, јеромонах Деклева је у свом допису изнео и жеље и наде православних Словенаца о мало другачијем приступу мисије међу Словенцима. Сматрао је да су пре рата парохијски православни свештеници у Словенији били војни свештеници, који нису свој рад прилагођавали словеначком народном менталитету. Чак се дешавало да у црквеним одборима Словенци нису пуштани да дођу до изражаја, иако су били у већини. Свештеник Горазд је сматрао да су ти свештеници погрешно схватили „да са православљем у Словенији морају јачати само српску а не словеначку и свесловенску православну свест“. Сматрао је да су такве грешке „злоупотребљавали противници наше идеје“, те да Српска Црква крене другим путем, имајући поверење у православне Словенце:

„Насупрот разним неоснованим и злонамерним гласинама, ми, православни Словенци нисмо никад помишљали на неко цепа-

---

Цркве 30. јула 1942. године, АСин.

<sup>26</sup> Допис Дружине православних Словенаца „Св. Кирила и Методија“, упућен Светом Синоду Српске Православне Цркве у септембру 1943. године, АСин.

<sup>27</sup> Допис Словенске православне црквене общине Марибор, упућен Светом Архиепископском Синоду Српске Православне Цркве, од 20. априла 1947. године, АСин.

ње од матичне Српске Патријаршије која има своју славну и мученичку традицију, али православни Словенци, како раније тако поготово данас у овим усудним данима, желе и очекују да ће Српска Патријаршија правилно схватити наше жеље и потребе, да ће свом широкогрудошћу решавати озбиљне проблеме који су једнако важни и корисни како за напаћени Словеначки народ тако за српску православну цркву, словенско православље и опште човечанство.

Српска Патријаршија треба да помогне и благослови нову организацију нашег рада уважавајући при томе карактеристику и менталитет нашег словеначког народа. Са благословом цркве у најтеснијој вези са надлежним епископом нову организацију и њезино водство по жељи Словенаца треба да се безуветно препусти самим Словенцима како у духовном тако и материјалном погледу. Ту жељу истичу и данашње словеначке Народне власти и сами верници и једино тако може се очекивати потпун успех на корист препорођаја Словеније и на славу мученичке Српске православне цркве.

Са благословом више црквене власти треба иницијативу ове мисије препустити Словенцима самима, једино ће тако Божјом помоћу успети и израсти 'Словеначко Православље' као нова свежа грана Српске православне цркве".<sup>28</sup>

Деклева је мислио и да рад привремене мисије међу Словенцима у Београду коју је водио треба да се пресели у Словенију, где су се православни Словенци и вратили.

По повратку у Београд, заједно са православним Словенцима из Дружине православних Словенаца, свештеник Горазд је био примљен код Митрополита Јосифа. Митрополит их је лепо примио, и зажеleo да му своје предлоге доставе и у писменој форми. Зато се удружење православних Словенаца и обратило писмено Светом Синоду 6. септембра 1945. године. Молили су да Св. Синод дозволи православним Словенцима, који су тада постали већина међу православнима у Словенији, иницијативу у организовању тамошњег верског живота. Даље су молили:

– да се православни у Словенији административно организују у једно архијерејско намесништво и да се потчине директно

<sup>28</sup> Дојис јеромонаха Горазда Деклеве (пошћисаної као професора сарајевске бојословије), упућен Свешћом Архијерејском Синоду Српске Православне Цркве 22. августа 1945. године, поод називом „Извешћај о данашњем стању православља у Словенији“, АСин.



Патријаршији, а да касније ту буде створена „словеначко-панонска“ епархија;

– да се одмах у Словенију пошаљу свештеници Словенци, и то Горазд Деклева у Љубљану, а Томаж Улага у Марибор, и да тамо обнове црквени живот, а да пре свега тога буду унапређени у архимандрита и протојереја;

– да администратор Епархије загребачке Епископ Арсеније премести свештеника Матковића из Љубљане на неку другу епархију, како би се ослободила љубљанска парохија за Горазда Деклеву;

– да се наведеним свештеницима додели материјална помоћ, како би могли да отпутују до Словеније;

– да се православни Словенци који остају у Србији, потчине својим парохијама, али да опстане удружење православних Словенаца у Београду;

– а да ће притом Словенци, знајући тренутну тешку материјалну ситуацију Српске Православне Цркве, сами преузети бригу око издржавања свештеника и црквених општина.<sup>29</sup>

Свети Синод је поводом тога одлучио да Митрополит Јосиф своје свештенослужитеље Горазда и Томажа препусти администратору загребачком на располагање за територију Словеније, да им се из црквених фондова додели по 5000 динара за путовање, те да загребачки архијереј пароха љубљанског премести на неку другу парохију, како би се ова ослободила.<sup>30</sup>

Парохијски свештеник у Љубљани Богдан Матковић, није желео да напусти парохију, тако да је јеромонах Горазд Деклева био упућен у Марибор.<sup>31</sup> Деклева је на папиру Дружине православних Словенаца писао Светом Архијерејском Синоду Српске Православне Цркве 27. новембра 1945. године. Из садржаја, и навода да пише из Београда, да

---

<sup>29</sup> Дойис Дружине православних Словенаца „Св. Ђирила и Методија“, упућен 6. септембра 1945. године Светом Архијерејском Синоду Српске Православне Цркве, АСин.

<sup>30</sup> Син. Бр. 1469/1578 зај. 438 од 17. септембра 1945. године, АСин.

<sup>31</sup> Дойис Епископа моравичког и администратора Епархије загребачке Арсенија ЕУО Епархије загребачке Бр. 107 од 26. јуна 1946. године, упућен Светом Архијерејском Синоду Српске Православне Цркве Син. Бр. 1854 од 8. јула 1946. године, АСин.

се претпоставити да је Деклева прво путовао до Словеније, па да се по свом привременом боравку у Београду обратио Светом Синоду. Стање које је у Словенији затекао било је веома тешко:

„Обнављајући од Немаца потпуно уништене Црквене Општине и парохије у Марибору и у Цељу, као мисионар наилазим на велике потешкоће које уз најбољу вољу због материјалних немогућности не могу да савладам.

Окупатор је имао намеру да плански избрише сваки траг православља у Словенији, и не само да су цркве из темеља порушене, црквени инвентар и архиве уништене, већ су зликовци и по приватним кућама трагали и уништавали све иконе и светиње православног карактера.“<sup>32</sup>

Зато је Деклева и молио Свети Синод да му за парохијане додели неку количину икона Светог Саве, Богородице Тројеручице, и неке друге по могућности. Свети Синод му је убрзо и доделио оно што је тренутно био у могућности у том послератном периоду.<sup>33</sup>

Свештеник Горазд Деклева се 1946. године јавио Светом Синоду телеграмом из Марибора. Известио је да је обновљена Словеначка православна црквена општина у Марибору, и да је после рата, на Недељу православља, 10. марта 1946. године, одслужена прва православна Света Литургија. Такође је извештено, да је одржан црквени збор, и да је председник црквеног одбора Душан Ковач.<sup>34</sup>

О том догађају детаљно је известио Свети Синод Арсеније, Епископ моравички и администратор Епархије загребачке:

„Том приликом је изабран црквено-општински Савет и црквено-општински управни одбор. Црквено-општински Савет има 18 чланова и 18 заменика, од којих 7 Срба, 4 Руса, 2 Чеха и 23 Словенца. Црквено-општински Управни Одбор има 9 чланова и 9 заменика, од тих су: 3 Србина, 1 Рус, 1 Чех и 13 Словенаца. Седнице црквено-општинског Управног Одбора одржавају се сваког петка. А црквено-општински Савет одржао је своју седницу 19.

---

<sup>32</sup> Дојис јеромонаха Горазда Деклеве упућен Свешћом Архијерејском Синоду Српске Православне Цркве 27. новембра 1945. године, АСин.

<sup>33</sup> Св. Синод је за парохијане јеромонаха Горазда Деклеве издвојио 3 иконе Светог Саве, 4 иконе већег формата и 6 икона мањег формата Богородице Тројеручице. Син. Бр. 2269 од 27. новембра 1945. године, АСин.

<sup>34</sup> Телеграм свешћеника Горазда Деклеве упућен из Марибора 1946. године, Свешћом Синоду Српске Православне Цркве, АСин.

маја на којој је делегирао у Епархијски Савет Дра Фрања Ирголића, адвоката у Марибору. Број досада пријављених верних износи 700 (200 домова), али уписивање и даље траје. Од тих 700 пријављених чланова има Словенаца 500, Срба 105, Руса 70 и Чеха 25. Капела, канцеларија и стан пароха (1 соба) налазе се у једној кући за коју црквена општина плаћа најамнину. Инвентар за капелу, канцеларију црквене општине и канцеларију пароха добили су из државне имовине. Приход се састоји од свећа, добровољних прилога и хонорара за богослужење који отац Горазд поклања црквеној општини. Материјално стање је тешко, па им је за то потребна помоћ. Ратна штета је процењена на 1 103 000 динара што је пријављено и признато. Недељом и празником одржавају се богослужења редовно. За певницом поји Словенац и одговарају деца са вернима. Веронауку предаје два пута недељно парох, а обучава уједно и школску децу црквеном појању, без књига и нотних зборника, а најпотребније богослужбене књиге донео је са собом парох, што је његова лична својина.<sup>35</sup>

Епископ Арсеније је предложио Св. Синоду да прихвати молбе Словенаца што се тиче назива црквених општина.<sup>36</sup> Такође се слагао да се богослужење врши на словеначком, а да се за одређене празнике служи на црквенословенском језику. Подржао је и оснивање посебног архијерејског намесништва за територију Словеније.<sup>37</sup>

Свети Синод је све то разматрао, и одлучио да то питање изнесе пред „конференцију српских православних архијереја“.<sup>38</sup> Епископска конференција није поводом овога донела никакву одлуку, па је Св. Синод одлучио да се решавање овог питања одложи на неко време.<sup>39</sup>

Обновљена је црквена општина у Марибору, а православним Словенцима придружили су се и тамошњи Срби, Руси, Чеси и Бугари. Сами су се организовали, и кренули у обнову уз моралне и материјалне

---

<sup>35</sup> *Допис Епископа моравичког и администратора Епархије зајребачке Арсенија ЕУО Епархије зајребачке Бр. 107 од 26. јуна 1946. године, упућен Светлом Архијерејском Синоду Српске Православне Цркве Син. Бр. 1854 од 8. јула 1946. године, АСин.*

<sup>36</sup> Епископ Арсеније је сматрао да то није у супротности са уставом СПЦ. Предложио је и да црквена општина у Љубљани сазове збор свих чланова, и да сама изабере име, јер је тамо остао свештеник Матковић. *Допис Епископа моравичког и администратора Епархије зајребачке Арсенија ЕУО Епархије зајребачке Бр. 107 од 26. јуна 1946. године, упућен Светлом Архијерејском Синоду Српске Православне Цркве Син. Бр. 1854 од 8. јула 1946. године, АСин.*

<sup>37</sup> *Исто.*

<sup>38</sup> *Син. Бр. 1854/зај. 282 са седнице одржане 1. новембра 1946. године, АСин.*

<sup>39</sup> *Син. Бр. 3433 од 28. новембра 1946. године, АСин.*

успехе, али ниоткуда нису добили никакву потпору, иако су били невини ратни страдалници. На почетку су православни имали подршку локалних власти, које су биле вољне да их помогну, па чак и да им уступе напуштену немачку цркву са парохијским домом и имањем.<sup>40</sup> Временом, однос власти према православнима се променио:

„Вршећи нашу црквено-верску дужност поред тога не да смо ‘лојални’ грађани нове Југославије, већ активни чланови наше Народне Републике Југославије, зато нас боли што поједине народне установе па чак и министарства нека наше Р. Словеније нису показала ни толико разумевања и подршке за наше прогресивно дело и нису нам изишле у сусрет ни толико колико су помогли оне верске скупине које до данас чак ни своју ‘лојалност’ нису доказале. Ипак верујемо у праведност, верујемо у реализацију Устава ФНРЈ, верујемо у многобројне значајне изјаве нашег маршала Тита и осталих народних представника и надамо се да ће доћи време кад ће се наш прогресивни рад и наш напредни став упознати и уважити и да ће нам се исправити кривице бар у оквиру члана 25. Устава ФНРЈ.“<sup>41</sup>

На римокатолике су се жалили да их посматрају „са старом потајном мржњом“.

Православни су уредили и тамошње војно гробље црвеноармејаца, које је имало преко 200 гробова са сахрањених 2–3 000 војника. Касније им је Совјетска војна мисија и поверила то гробље на чување.<sup>42</sup>

Редовно су одржавана богослужења, а опремљена је и капела.

Православних Словенаца у Марибору било је између 1500 и 2000.<sup>43</sup> Неки су били православни од пре рата, а неки су се вратили из избеглиштва као православни.

У Цељу је ситуација била слична. Православних је било 1000 до 1500, и намеравали су да од локалних власти траже бившу немачку

<sup>40</sup> Дојис јеромонаха Горазда Деклеве (поштомисаној као професора сарајевске богословије) упућеној Свешћом Архиепископском Синоду Српске Православне Цркве 22. августа 1945. године, под називом „Извешћај о данашњем стању православља у Словенији“, АСин.

<sup>41</sup> Дојис Словенске православне црквене обшине Марибор упућен Свешћом Архиепископском Синоду Српске Православне Цркве, од 20. априла 1947. године, АСин.

<sup>42</sup> Успели су да издејствују, „после тешке борбе“, да се на средину гробља постави један велики крст, и да се пострадалима одржи парастос уз присуство мноштва народа и руске војне мисије.

<sup>43</sup> Дојис јеромонаха Горазда Деклеве (поштомисаној као професора сарајевске богословије) упућеној Свешћом Архиепископском Синоду Српске Православне Цркве 22. августа 1945. године, под називом „Извешћај о данашњем стању православља у Словенији“, АСин.

цркву, или стару капелу која је остала од ћерке деспота Ђурађа Бранковића, цељске грофице Катарине.<sup>44</sup>

Љубљану су махом напустили Руси емигранти, већина Срба се вратила у друге крајеве, тако су Словенци постали бројни и међу православнима у Љубљани.

Уочи заседања Светог Архијерејског Сабора 1947. године, црквена општина у Марибору одржала је седницу на Томину недељу (20. априла) 1947. године. Свој допис Св. Арх. Сабору насловили су као „извештај Словенске православне црквене обчине Марибор–Цеље“.

Свети Синод је уочи сабора разматрао поново питање Цркве у Словенији. Одлучено је да извештај по том питању поднесе администратор Загребачке епархије.<sup>45</sup> Епископ Арсеније, као администратор Загребачке епархије, поднео је извештај 20. маја 1947. године. Искрпно је изложио ток дешавања по овом питању. Епископ Арсеније је искрено подржавао покрет православних Словенаца, подржавајући њихове молбе. Сматрао је да Срби, који су између два рата боравили у Словенији, „нису одмах схватили тај покрет“ православних Словенаца, доживљавајући то тако да Словенци који прелазе у православље постају одмах и Срби. Посебно је наглашавао да су то римокатолици између рата злоупотребљавали „ширећи гласове да Српска Православна Црква хоће да србизира Словенце“. Таквих гледишта било је и код послератних словеначких власти, иако су Словенци апсолутно слободно примали православље, за разлику од познатих римокатоличких подухвата у такозваној НДХ. Епископ Арсеније је трезвено све разматрао, не одбацујући и постојање случајева Словенаца који су прелазили у православље интереса ради, првенствено због развода. Али је подржавао оне Словенце који су искрено примили православље, желећи истовремено да сачувају и свој национални идентитет.

У међувремену, православни Словенци изменили су донекле своје захтеве:

1. моле материјалну и моралну подршку,
2. да врховна црквена управа интервенише код савезне владе, да би она пружила православним Словенцима материјалну помоћ, бар онолико колико даје једној црквеној скупини, која је непријатељ ове државе,
3. да им се даде немачко-лутеранска црква,
4. противно њиховом пређашњом захтеву, да им се дозволи бого-

---

<sup>44</sup> Исто.

<sup>45</sup> Син. Бр. 1407/47 од 8. маја 1947. године, АСин.

служење на словеначком језику, сада траже богослужење на црквенословенском језику и ћирилицу, али траже назив словеначки, 5. траже словенско православно архијерејско намесништво али да се оно не припоји Загребачкој Епархији, него директно Његовој Светости Патријарху /да буду као дијаспора/.

6. пошто има само један Словенац свештено лице, моле, да се у Словенији под руководством о. Горазда поставе још 2 свештеника са факултетском спремом између Срба, Руса, Чеха, Бугара.

7. да се у Београду на теолошком факултету бесплатно школују кандидати Словенци,

8. траже помоћ за издавање верског часописа, или док се то не оствари, да им се у *Гласнику* отвори рубрика: 'Из Словеније'.<sup>46</sup>

Епископ Арсеније је на основу тих захтева предложио Светом Синоду:

„1. да им се даде назив словеначка црквена општина;

2. да у унутрашњем саобраћају језик буде словеначки са ћирилицом, али богослужбени језик да буде црквенословенски што то они сада траже;

3. да се образује православно словеначко архијерејско намесништво;

4. Словенци траже, да им се призна словеначки грб, односно печат као што је стављен на овом меморандуму. Овакав грб могао би се примити, јер он, заиста има религиозно обележје, а то је крст свето-андрејски. Што се тиче петокраких звезда, оне су узете из грба Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, у који су ушли амблеми словеначки, односно грб грофова цељских. Првобитно је била једна сребрна петокрака звезда изнад полумесеца, а после су стављене три петокраке златне звезде. Мишљења сам, да би им се печат такав углавном могао признати;

5. што се тиче њиховог захтева да потпадне директно под Патријаршију, причекати да се прво образује Архијерејско намесништво у Словенији, које ће као већа јединица поставити свој захтев у том погледу,

6. да им се помогне материјално, уколико буде могућности за то.<sup>47</sup>

У Словенији, на терену, ситуација није била тако једноставна.

<sup>46</sup> *Извештај Епископа Моравичког и администратора загребачког Арсенија, упућен Светом Архијерејском Синоду Српске Православне Цркве 20. маја 1947. године. АСин. Бр. 1568 од 20. маја 1947. године, АСин.*

<sup>47</sup> *Исто.*

Црквена општина у Марибору је обухватила и град Цеље. Бројала је око 900 верника, а број је непрестано растао. Црквена општина је успевала од добровољних прилога својих верника и прихода од разних приредаба да издржава себе и свештеника. Изјашњавала се као Словеначка црквена општина. Са друге стране, Црквена општина у Љубљани је била става „да је она само српска православна црквена општина“, а о покрету православних Словенаца имали су став „да православље у Словенији не претставља никакав озбиљан покрет“.<sup>48</sup> Црквена општина је тешко излазила на крај, и био јој је проблем да издржава свештеника, те је он намеравао да тражи другу парохију. Иначе је између Љубљане и Марибора постојао „велики антагонизам“.

Те 1947. године, на загребачку катедру дошао је Митрополит Дамаскин. Он је био искусан, образован и свестран епископ Српске Православне Цркве.<sup>49</sup> Његовим доласком постављене су шансе за уређење ситуације у овој напаћеној епархији.

У Словенији се број православних 1949. године стабилизовао на 6 745 верника, како је утврдио црквени историчар Ђурић (2002), а према попису из 1948. године, у Словенији је живело 7 048 Срба и 521 Црногорац. Појавиле су се и две чињенице које су мењале ситуацију: повећавао се број православних верника који нису по националности Словенци, и почели су политички чиниоци да се мешају у уређење црквеног живота. О томе одлично сведочи један извештај из 1951. године, који је послао Мићо Станковић са свога пута по Хрватској и Словенији:

„Словенци мисле да формирају православну цркву на рачун католичке. Њихов је план да организују православну епархију а да Горазда предложи за епископа ове епархије (Сада у Словенији има свега две парохије са једним свештеником). Линија им је да створе православну националну цркву попут Македоније. Овом питању другови из Словеније придају велику пажњу и о овоме још дискутују. Не знам колико би овакво решење било корисно – можда би боље било да се организује арх. намесништво, али проблем је и у томе што они желе самосталну цркву а Дамаскина не желе да признају. За сада траже да им се пошаље један свештеник, али под условом да буде Македонац“ (Ђурић 2002, стр. 149–150).

Словеначке власти су за своје остварење очекивале и подршку савезних власти. У то време је на Српску Православну Цркву вршен

---

<sup>48</sup> *Истио*.

<sup>49</sup> Више о Митрополиту Дамаскину види у: Вуковић 1996, стр. 149–150.

огроман притисак да призна вештачку творевину звану Македонска православна црква. За Словенију је Централни комитет Комунистичке партије Југославије проценио да је боље да се одбаци идеја о оснивању аутокефалне Православне Цркве у Словенији. Тога је, почетком 1952. године, решила да се држи и Државна комисија за верска питања.<sup>50</sup>

Православни свештенослужитељ Горазд Деклева остао је у Марибору до 1962. године,<sup>51</sup> када је по позиву Митрополита Данила отишао за Црну Гору.

Национална структура православних у Словенији временом се веома изменила. Примање православља од стране Словенаца свело се на појединачне случајеве, а из осталих крајева Југославије досељавао се велики број православних. Највећи прилив Срба у Словенију збио се седамдесетих и осамдесетих година двадесетог века. По неким проценама, у Словенији је 1991. године, уочи растурања Југославије, живело око 100 000 православних хришћана.

#### 4. Данашње стање

Верски живот у Словенији постаје све активнији, али се тамошњи Срби сусрећу са другим проблемима. Број Срба у Словенији приметно се смањило од 1991. године. По попису из 2002. године у Словенији је живело 38 964 Срба, што је око 2% становништва, док православних има око 2, 4%. Срба староседелаца из средњег века остао је мали број у Белој Крајини. Велика је асимилација, и постоји само неколико школа у којима се учи српски језик.

У Бојанцима је почетком 18. века подигнута Црква Усековања главе Светог Јована Претече. Обновљена је 1926. године. Најновија обнова била је 2006. године.

У Рогашкој Слатини је од 1932. године постојала капела при тамошњем бањском лечилишту. После рата затворена је, и данас се служи у римокатоличкој капели.

У Копру се служи у римокатоличкој цркви од 1976. године, а парохијски дом постоји од 1978. године.

---

<sup>50</sup> Државна комисија за верска питања била је својеврсно савезно министарство за верска питања. *Истио*.

<sup>51</sup> Однос словеначких власти према Горазду Деклеви био је комплексан. Иако су желели да га искористе за неке своје планове, нису на пример желели да подигну споменик неком палом партизану, по причи његове породице, само зато што је тај пали партизан био рођак једног православног свештеника.



У Новој Горици се служи у римокатоличкој капели на гробљу, а свештеник је добио стан на коришћење од локалне општине.

У Крању је основана црквена општина 1978. године. Служи се у римокатоличкој цркви, а црквена општина је купила кућу за свештеника.

У Новом Месту служи се у римокатоличкој цркви.

У Цељу још није обновљена порушена црква за време рата, већ се служи у изнајмљеној римокатоличкој цркви.

Као и у Цељу, тако и у Марибору није обновљена порушена црква. Године 2006. купљен је велики објекат, у коме се одржавају и богослужења. Црквена општина у Марибору има и парохијски дом, а са градским властима је постигла договор о изградњи нове цркве. Црквена општина је 2010. године, на јавном тендеру, купила плац за цркву, плативши 180 000 евра. У Марибору данас живи око 8 000 православних хришћана.

Црква у Љубљани била је једна од најлепших из периода Краљевине Југославије. После Другог светског рата, нове власти нису дозвољавале да се црква уређује, па је то сачекало нека друга времена. Патријарх српски Герман посетио је ову цркву 1963. године. Осамдесетих година осетила се у социјалистичкој Југославији већа верска слобода, нарочито у Словенији, те је 1986. године, у време Митрополита Јована, почело живописање цркве. Осликавање цркве, на површини од 2000 квадрата, лепим копијама фресака из српских манастира у Србији и Македонији, завршено је 1997. године. Црква је тако постала јединствена, јер у региону има јединствену галерију фресака. Митрополит загребачко-љубљански Јован освештао је 22. јуна 1997. године генерално обновљени храм а нова звона за храм Митрополит Јован је освештао 28. новембра 2003. године.

Патријарх Павле посетио је ову цркву 1999. године, Владика шумадијски Сава 11. маја 2000. године, Митрополит средњезападноамерички Христофор 2002. године, затим Митрополит Амфилохије, Патријарх Иринеј са члановима Светог Синода, те многи српски политичари из Србије и Републике Српске.

У Љубљани је 2008. године освећен камен темељац за парохијски дом.<sup>52</sup> Планирано је да то буде велики културни и пастирски центар. Овај град, у коме живи око 20 000 Срба (од око 45 000 у целој Словенији), данас има жив црквени живот. Годишње се крсти око 150 до 200 деце, венчава се 30 до 50 парова, и опева неколико десетина људи. Око 1 000 породица доноси славски колач у цркву.

---

<sup>52</sup> Великој свечаности присуствовали су: папски нунције, представници политичког живота Словеније – премијер Словеније, Србије – изасланик председника Србије и министар вера, и Републике Српске – председник владе.

Након политичких промена и великог националног заноса, државне власти су дозволиле да Римокатоличка црква постане више „равноправнија“ у односу на друге. Већ 1991. године враћено је само Римокатоличкој цркви све што су могли да јој врате. Враћено је и оно што римокатолицима није успело ни у Пољској, ни у Мађарској, ни у Чешкој. Била је то у неким круговима чежња за старим феудалним уређењем. Тако је Римокатоличка црква постала највећи земљопоседник у Словенији.

Српска Православна Црква је регистрована и призната од словеначке државе по закону из 1976. године, из времена Југославије.

### Литература:

Ђурић, В. Ђ. (2001), „Josif (Cvijović), mitropolit skopljanski i Alojzije Stepinac, nadbiskup zagrebački, prvosveštenici Srpske pravoslavne i Rimokatoličke crkve i prekrštanje 1941–1945. godine“, *Dijalog istoričara/povjesničara*, sveska 4, Zagreb, 449–466.

Булован, И. Б. (2010), *Лешојис Српске православне парохије у Цељу, написан 1937. године*, Београд: Архив Србије.

Ђурић, В. М. (2002), *Лешојис Српске православне цркве 1946–1958. године: време папшијарха Гаврила (1946–1950) и Викеншија (1950–1958)* 3, Београд: Српско културно друштво „Зора“.

„Извештај Митрополита загребачко-љубљанског Јована за шематизам на сајту митрополије“, преузето 15. 3. 2012. са [http://www.mitropolija-zagrebicka.org/index.php?option=com\\_content&view=article&id=56&Itemid=4&lang=sr-cir](http://www.mitropolija-zagrebicka.org/index.php?option=com_content&view=article&id=56&Itemid=4&lang=sr-cir).

„Историја јеванђеља у Цељу“ (1936), *Гласник* (22–23), 512.

*Историја српској народа* (1994), том 1, књига 3, Београд: Српска књижевна задруга.

Јован, Митрополит загребачко-љубљански (2007), „Стање црква и манастира у Епархији загребачко-љубљанској и Италији у 2007. години“, *Гласник* (11), 286–296.

К. Ј. П. (2002), „Љубљана“, *Енциклопедија православља*, том 2, Београд: Савремена администрација, стр. 1136.

К. Ј. П. (2002), „Марибор“, *Енциклопедија православља*, том 2, Београд: Савремена администрација, стр. 1168.

К. Ј. П. (2002), „Цеље“, *Енциклопедија православља*, том 3, Београд: Савремена администрација, стр. 2049.

Пилиповић, Р. (2007), „Црква Св. Бирила и Методија на острву Вис“, *Православље* 969–970, 40–41.

Вуковић, С. (1996), *Српски јерарси од деветиої до двадесетиої века*, Београд: Евро.

*Црква Календар Српске православне патријаршије за простиу 2006. годину* (2006), Београд.

„Црква у Љубљани“ (1922), *Преглед епархије нишке* 3 (7–8), 34.

### Необјављени извори:

*Допис Дружине православних Словенаца „Св. Ђирила и Методија“*, упућен 6. септембра 1945. године Светом Архиепископском Синоду Српске Православне Цркве, Архива Светог Архиепископског Синода Српске Православне Цркве.

*Допис Дружине православних Словенаца „Св. Ђирила и Методија“*, упућен Светом Синоду Српске Православне Цркве у септембру 1943. године, Архива Светог Архиепископског Синода Српске Православне Цркве.

*Допис Епископа моравичког и администратора Епархије зајребачке Арсенија ЕУО Епархије зајребачке Бр. 107 од 26. јуна 1946. године*, упућен Светом Архиепископском Синоду Српске Православне Цркве Син. Бр. 1854 од 8. јула 1946. године, Архива Светог Архиепископског Синода Српске Православне Цркве.

*Допис јеромонаха Горазда Деклеве* (поштом као професора сарајевске богословије) упућеног Светом Архиепископском Синоду Српске Православне Цркве 22. августа 1945. године, под називом „Извештај о данашњем стању православља у Словенији“, Архива Светог Архиепископског Синода Српске Православне Цркве.

*Допис јеромонаха Горазда Деклеве* упућен Светом Архиепископском Синоду Српске Православне Цркве 27. новембра 1945. године, Архива Светог Архиепископског Синода Српске Православне Цркве.

*Допис Словенске православне црквене общине Марибор*, упућен Светом Архиепископском Синоду Српске Православне Цркве, од 20. априла 1947. године, Архива Светог Архиепископског Синода Српске Православне Цркве.

*Извештај Дружине православних Словенаца „Св. Ђирила и Методија“ о раду за период од 1. априла до 30. јуна 1942. године*, упућен Светом Синоду Српске Православне Цркве 30. јула 1942. године, Архива Светог Архиепископског Синода Српске Православне Цркве.

*Одлука Светог Архиепископског Синода Син. Бр. 1469/1578 зај. 438 од 17. септембра 1945. године*, Архива Светог Архиепископског Синода Српске Православне Цркве.

*Син. Бр. 1407/47 од 8. маја 1947. године*, Архива Светог Архиепископског Синода Српске Православне Цркве.

Син. Бр. 1854/зап. 282 са седнице одржане 1. новембра 1946. године, Архива Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве.

Син. Бр. 2269 од 27. новембра 1945. године, Архива Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве.

Син. Бр. 3433 од 28. новембра 1946. године, Архива Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве.

Телеграм свештеника Горазда Деклеве упућен из Марибора 1946. године, Свештом Синоду Српске Православне Цркве, Архива Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве.

Примљено: 12. 11. 2013.

Одобрено: 25. 11. 2013.

## THE HISTORY OF THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH IN SLOVENIA

Saša Antonijević

Serbian Orthodox Diocese of Šumadija, Kragujevac

*Summary:* This article is an attempt to illustrate, to a certain degree, the history of Serbian Orthodox Church in Slovenia. The central part of the story is the 20<sup>th</sup> century, the expanding of Orthodox Church in Slovenia during that period of time, and the beginning of the conversion of the Slovenians into the Orthodox and the suffering of the Church during the World War Two. This is the first time to view the events that have caused that the Orthodox Church become the integral part of a Serbian Metropolitanate. Slovenians were not capable, as Czechs after the World War One were, to restore orthodoxy and restate new autonomous and autocephalous national Orthodox Church. The recent history and the church life of this part of the Serbian Metropolitanate of Zagreb and Ljubljana have also been treated in the text.

**Key words:** Serbian Orthodox Church, Slovenia, Celje, Ljubljana.